

Torben Albret Kristensen: Amtmændenes alsidige arbejde

Foredrag 9.nov. 2021

Foredragsholderens indledte med en advarsel: foredraget er tørt stof. Det viste sig i aftenens løb, at det burde opfattes ironisk. Foredragsholderen, uddannet historiker og fuldtidsbeskæftiget med slægtsforskning og undervisning relateret hertil, havde styr på sit stof; tørt? referenten spør bare: er det tørt at få noget at *vide*? For vi fik *meget* at vide den aften.

Der fandtes amtmænd i perioden 1660-1970. Med enevældens indførelse 1660 blev de da eksisterende len erstattet af amter. Lenene blev bestyret af lensmænd, hvilket var en personlig begunstigeelse. Nu blev amterne lagt i hænderne på embedsmænd, som nok var kongeligt udnævnte, men altså embedsmænd.

I første omgang skete overgangen en til en, dvs. et len blev til et amt. Der var da omkring 50 amter; nogle store, nogle endog meget små, omfattende fx to-tre sogne. Jungshoved på Stevns er et eksempel. To-tre små amter blev i nogle tilfælde administreret som et - uden at være formelt sammenlagt - og kaldtes da et amtmandskab.

Var der flere købstæder i et amt, blev der placeret amtstuer, hvor en amtskriver eller amtsforvalter indkasserede skatterne fra bønderne.

1671 opfandt Christian V titlerne lensgreve og lensbaron, og disse blev da en slags amtmænd over deres len.

1793 skete den første amtsreform, som betød samling og ordning af små og mindre amter til mere hensigtsmæssige, velarronderede amter. Reformen implementeredes dog først med den fungerende amtmænds afgang fra embedet. Den sidste var amtmanden i Assens (lensgreve Wedell til Wedellsborg).

Foredragsholderen lagde vægt på, at Aalborghus i 500 år har været forvaltningsstedet for (dele af) Vendsyssel.

Han viste en detaljeret oversigt over udviklingen i herreder, len og amter både før og efter reformen 1793. Det er et overordentlig nyttigt værktøj, som han efterfølgende sendte til brug for foreningens medlemmer. *Bestyrelsen lovede ham på tro og love, at skemaet ikke distribueres uden for medlemskredsen.*

Amtmandens opgaver var mangeartede.

Han (for det var en han) kunne i egenskab af blot amtmand bevilge separation, adoption, fri proces (beneficium paupertatis) og udstede næringsbrev til landhåndværkere.

Ret til at hensesidde i uskiftet bo derimod kunne han kun gøre som kongens lokale repræsentant (ad mandatum regis). Samme kasket skulle han have på ved skilsmissebevilling og myndighedsbevilling, dvs. en persons umyndiggørelse.

Dvs. hvis man i kirkebøger støder på en bemærkning om kongelig bevilling, kan man eftersøge dokumentation i amtmandsarkivet.

Han skulle til centraladministrationen fremsende indberetninger om alt, hvad den bad om, ligesom han skulle sørge for offentliggørelse af forordninger o.lign. (Fx sognefogedforordningen af 11.11.1791).

Her udover havde amtmanden tilsyn med veje, broer, fattig-, skole-, ret- og sundhedsvæsen, købstædernes forhold mm. Foredragsholderen ønskede at slå et slag for *fattigvæsenets og skolevæsenets regnskaber, der er at finde i amtsarkiver*.

Amtmanden var medlem af tamperretten 1660-1797, ligesom han fungerede som overpolitiret 1791-1849, skifteforvalter for visse grupper 1671-1793, hoveriafløsningen 1788-1802, ansvarlig for diverse opgaver inden for udskrivningsvæsenet, brandforsikring (indtil 1800, da der blev udnævnt branddirektører).

Der er stor forskel på, hvor stor en del af amtsarkiverne, der er bevaret. Aalborghus er vældig godt bevaret, og alt bevaret er scannet. Find det på denne adresse:

<https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/other/other-collection/41>

En udbytterig aften.

/per pilekjær

